

Problemi privatnosti

Kos, Ivan

Master's thesis / Diplomski rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:186:860612>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-31**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET U RIJECI
ODSJEK ZA FILOZOFIJU

Ivan Kos

PROBLEM PRIVATNOSTI

Diplomski rad

Mentor: dr. sc. Neven Petrović

Student: Ivan Kos

Diplomski studij: Filozofija i povijest

Matični broj: 2411040544

Rijeka, 2022.

Sadržaj:

1. UVOD	2
1.1 Definicija privatnosti.....	3
1.2. Pravo na privatnost.....	5
1.3 Koherencija ili distinkcija.....	6
1.4 Kulturna relativnost.....	6
1.5 Struktura rada.....	8
2. PRIRODNI KONCEPT PRIVATNOSTI	10
2.1 Generalni aspekti privatnosti.....	13
3. PRAVNI KONCEPT PRIVATNOSTI	16
3.1 Pravo na privatnost.....	16
3.2 Četiri vrste povrede privatnosti.....	18
3.3 Redukcionizam.....	21
3.4 Kritika pravnog koncepta.....	23
3.5 „Siromaštvo redukcionizma“	23
4. MORALNI KONCEPT PRIVATNOSTI	25
4.1 Zona privatnosti.....	25
4.2 Vrijednost privatnosti.....	28
4.3 Sloboda, poštovanje i osobni ideali.....	30
5. PRIVATNOST, TEHNOLOGIJA I POLITIKA	32
6. ZAKLJUČAK	35
7. Literatura	36

1. UVOD

U današnjem digitalnom dobu se, zahvaljujući internetu kao primarnom mediju širenja nezamislivih količina informacija dostupnih svima, pojavio ogroman interes za zaštitu privatnosti. Takav interes nije neosnovan, već je nastao kao rezultat čestih povreda privatnosti od strane državnih i privatnih tijela kroz prikupljanje podataka o vlastitim „korisnicima“, a u svrhu poboljšanja usluge. Trend ubrzane digitalizacije svijeta tako je sa sobom donio prodor u sferu ljudskog života koji prije trideset godina nije bio moguć, a danas se smatra nužnim u obliku ogromnih baza podataka koje raspoložu osjetljivim informacijama o individualnim članovima društva. Širenje društvene svijesti o vlastitoj privatnoj sferi dovelo je do preispitivanja tog odnosa, kao i do zakonskih regulacija donesenih u svrhu očuvanja privatnosti na internetu, što svjedoči o globalnoj važnosti spomenutog fenomena. Stoga se može zaključiti kako se privatnost, samim time što zahtijeva zaštitu, smatra određenim pravom.

S filozofskog aspekta, postojanje zakonskih regulativa o pravu na privatnost ne govori mnogo o samoj prirodi, klasifikaciji te opravdanjima koja su dovela do formiranja shvaćanja privatnosti kao jednog od bitnijih prava u ljudskom životu. Upravo zato će primarni cilj ovoga rada biti ponuditi ključne aspekte unutar filozofske discipline koji će pokušati dati odgovor na pitanje kako se definira privatnost i zašto je uopće bitna. Kako bi spomenuti interes zaštite privatnosti bio osnovan, potrebno je krenuti upravo od filozofske rasprave što se točno podrazumijeva pod pojmom privatnosti, iz čijeg ishoda izvodim i sam naziv rada naglašavajući problematiku privatnosti. Problem proizlazi iz različitih tumačenja pojma privatnosti, kao i njegove funkcije, a što ću nastojati prikazati u nastavku. Također smatram kako je suvremenoj diskusiji o privatnosti potreban snažan temelj koji omogućava kritičko argumentiranje o temi koja je veoma osjetljiva jer uključuje kombinaciju raznih društvenih znanosti.

Čest je slučaj da filozofska rasprava nije uniformna i iz tog razloga potrebno je prikazati i analizirati postojeću literaturu o privatnosti kako bi problematika oko nje došla do izražaja i ukazala na moguća rješenja unutar rasprave.

U skladu s time, mogu se navesti četiri centralne teme koje su važne za filozofsko određenje privatnosti: definicija privatnosti, pravo na privatnost, koherencija ili distinkcija privatnosti te kulturna relativnost privatnosti¹. Svaka od navedenih tema ovisna je jedna o drugoj, a razlog

¹ Schoeman F. D. (1984): *Philosophical Dimensions of Privacy: An Anthology*, str. 2-8

tome jest što se prihvaćanjem primjerice jedne određene definicije privatnosti nužno mora prihvatiti i njena koherencija unutar rasprave.

Smatram kako je prije detaljnije analize i podjele koju ću prikazati u ovome radu bitno proći kroz spomenute centralne teme jer one služe kao polazište u široj raspravi koju nije moguće voditi bez njihova poznavanja.

1.1 DEFINICIJA PRIVATNOSTI

Ključno polazište za plodnu filozofsku raspravu svakako je sama definicija privatnosti koja podrazumijeva funkciju privatnosti te nastoji ponuditi jasnu i prihvatljivu kategorizaciju njenog pojma. Tako su, sukladno različitim filozofskim shvaćanjima, ponuđene barem tri različite definicije privatnosti.

Prva definicija smatra da je privatnost pravo pojedinca da odredi koje će informacije o sebi komunicirati drugima, dok je u drugoj definiciji privatnost mjera kontrole koju pojedinac ima u odnosu na informacije o sebi, svojoj intimi ili osobnom identitetu. U trećoj definiciji privatnost je klasificirana kao stanje limitirane dostupnosti prema osobi.

Potrebno je imati na umu kako svaka od navedenih definicija nije bez nedostataka, pa ću u nastavku prikazati njihova objašnjenja, kao i određene probleme koje dolaze s prihvaćanjem pojedine definicije.

Prva definicija, koja privatnost tumači kao pravo o dostupnosti informacija o pojedincu, pretpostavlja moralni status kao važno obilježje koje obuhvaća pojam privatnosti. Ako je privatnost shvaćena kao pravo, iz toga nužno proizlazi da je njen moralni status značajan za pojedinca te zahtijeva određenu zaštitu. Problem u takvoj općoj definiciji jest što ne govori mnogo o tome što je točno moralno bitno oko samoga pojma privatnosti. Zašto privatnost kao snop informacija o pojedincu ima viši moralni status? Čini se da ova definicija ostavlja otvoreno pitanje od čega se konkretno sastoji pravo na privatnost. Mogući odgovor na to pitanje je identifikacija konkretnih moralnih vrijednosti koje koncept privatnosti nastoji zaštititi.

Druga definicija, čiji je fokus na kontroli pojedinca u odnosu na informacije koje pruža o sebi, ne postavlja privatnost kao pravo temeljeno na moralnom statusu jer pitanje kontrole

informacija ne mora nužno ovisiti o pravu, već o samome pojedincu. Za bolje razumijevanje takve definicije potrebno je jasnije definirati pojam kontrole; podrazumijeva li ona samo kontrolu pojedinca ili kontrolu koja garantira pravo na privatnost? Čini se kako prihvaćanjem prvog i drugog načina karakterizacije kontrole takva definicija nije održiva; prihvaćanjem prvog načina stavlja se preveliki naglasak na samog pojedinca i time ignorira suvremeni problem privatnosti u društvenom kontekstu, dok se prihvaćanjem drugog načina karakterizacije kontrole dolazi do jednakog zaključka (o važnosti moralnog statusa privatnosti) kojeg daje i prva iznesena definicija, čineći time cijelu tezu nepotrebnom.

Pored navedenog, druga definicija ostaje podložna određenim protuprimjerima; lako možemo zamisliti osobu koja ima potpunu privatnost, ali bez kontrole o tome tko ima informacije o njoj. Najbolji primjer za to je scenarij sličan onom iz filma „Brodolom života“, u režiji Roberta Zemeckisa s Tomom Hanksom u glavnoj ulozi; osoba koja je kroz nesreću završila sama na nenaseljenom otoku svakako je izgubila kontrolu nad time tko ima informacije o njoj, međutim ne može se reći kako je izgubila i privatnost koje, paradoksalno, na napuštenom otoku ima i previše. Ovaj protuprimjer pokazuje kako privatnost nije moguće definirati isključivo kroz radnje pojedinca jer privatnost kao koncept ima mnogo širu primjenu od pojedinačnog djelovanja.

Treća definicija karakterizira privatnost kao stanje limitirane dostupnosti prema osobi. Pod time se smatra da osoba ima privatnost ako ostale osobe imaju ograničen pristup njezinom umu i tijelu, kao i intimnim informacijama. Tako postavljena definicija omogućuje razlikovanje između samog gubitka privatnosti i povrede prava na privatnost. Može se zamisliti situacija u kojoj ne mora postojati gubitak privatnosti, ali pravo na privatnost može biti prekršeno. Suvremeni digitalni svijet oslanja se na razne profile u vidu društvenih mreža, pa čak i državnih portala (poput e-građani), te bi njihovim hakiranjem svakako došlo do povrede prava na privatnost, iako se ne bi moglo reći da se takav gubitak privatnosti dogodio u tradicionalnom smislu.

Upravo to je i bio povod za zakonsku regulaciju privatnosti s pojavom interneta, te je pozitivna strana treće definicije privatnosti da ona omogućava jasno razlikovanje između navedenih slučajeva kroz formulaciju limitirane dostupnosti. Međutim, čini se kako definicija privatnosti treba podrazumijevati mnogo više od takvog ograničenja; privatnost omogućuje osobni razvoj neovisno o drugim osobama te služi kao svojevrsan štit određenih mišljenja, stavova i

ponašanja koja nisu nužno u skladu s većinskim dijelom društva. U tom smislu shvaćam privatnost kao funkciju koja omogućava autonomiju pojedinca.

Pojedini suvremeni autori (Benn i Gaus, 1983) također smatraju kako je koncept privatnosti mnogo kompleksniji no što ga navedene definicije tumače, jer on utječe na sveukupno iskustvo socijalnog svijeta.² Razlog tome je višestruka funkcija privatnosti koja djeluje podjednako na prirodnoj, moralnoj i pravnoj razini, što ću i nastojati prikazati kroz ovaj diplomski rad.

Regulirajući institucije, aktivnosti, djelatnosti, te socijalni i pojedinačni život općenito, privatnost kao koncept ima podjednako normativne i deskriptivne funkcije koje su kao takve neodvojive te različito primjenjive na sve navedene kategorije. Smatram kako je ovakvo razmišljanje mnogo plodnije za raspravu jer funkcija privatnosti uistinu jest kompleksna, a navedene definicije nisu je uspjele uhvatiti u cijelosti.

1.2 PRAVO NA PRIVATNOST

Kao što sam spomenuo u uvodu, privatnost je danas priznata kao pravo zahvaljujući, prije svega, filozofskoj literaturi čiji je cilj bio priznavanje moralnih i pravnih aspekata privatnosti. Iako je s pravne strane privatnost jednostavnije obraniti u tradicionalnom filozofskom argumentiranju, moralni aspekt zahtijeva mnogo više od pravne regulacije.

U slučaju da postoji moralno pravo na privatnost, potrebno je obraniti tvrdnju kako je privatnost nešto što pojedinac iznimno cijeni u svome životu, što mu i pridaje takvu moralnu težinu. Mnogi autori poput Jamesa Rachelsa i Thomasa Scanlona brane upravo takav stav, o čemu će biti riječi u posljednjem odjeljku, o moralnom konceptu privatnosti.

² Schoeman F. D. (1984): *Philosophical Dimensions of Privacy: An Anthology*, str. 4

1.3 KOHERENCIJA ILI DISTINKCIJA?

Kako bi moralni koncept bio primjenjiv na privatnost, potrebno je odrediti postoji li nešto zajedničko svim slučajevima privatnosti ili su ti slučajevi toliko široki i različiti da se ne mogu svrstati u jednaku moralnu kategoriju. Tradicionalno, filozofi oko toga pitanja zastupaju tri različite teze: koherentna, distinktivna te skeptička teza.

Neki autori tvrde kako je privatnost koherentna, što pretpostavlja da postoji nešto fundamentalno zajedničko svim tvrdnjama o privatnosti, dok drugi pak zastupaju distinktivnu tezu koja navodi da tvrdnje o privatnosti mogu biti moralno obranjene pomoću principa karakterističnih za privatnost. Treća skupina autora poput Williama Prossera i Judith Jarvis Thomson zastupa skeptičku tezu koja smatra kako su problemi privatnosti svojevrsan snop različitih prava.

Iz toga slijedi da su problemi privatnosti često podskup nekih mnogo temeljnijih prava, pa sama rasprava o privatnosti kao nečem jedinstvenom gubi na snazi. Takvo stajalište se tradicionalno naziva redukcionizmom te je često prisutno u pravnim analizama privatnosti.

Unutar ovoga rada nastojat ću kroz zaključak zastupati koherentnu tezu, iako postoje brojne nesuglasice oko toga koji kriteriji čine sve tvrdnje o privatnosti istima. Stoga ću u odlomku o moralnom konceptu privatnosti iznijeti one teze koje smatram najbitnijim za koherenciju privatnosti te ih nastojati opravdati i povezati u jedinstven zaključak.

1.4 KULTURNA RELATIVNOST

Razmatrajući sociološke motive privatnosti, neupitno je kako društvo i kultura imaju ogroman utjecaj na definiciju i odnos prema privatnosti. Počevši od takve pretpostavke mogu se postaviti dva ključna pitanja: je li privatnost jednako bitna za sva društva te postoje li određeni dijelovi života koji su privatni sami po sebi, a ne samo konvencionalno kroz društvenu percepciju?

Na prvo pitanje može se odgovoriti pomoću biologije i antropologije. Brojna istraživanja pokazuju kako postoji biološka osnova za privatnost, ali i kako sva društva nemaju razvijene

jednake norme privatnosti. Biološku potrebu za privatnosti moguće je prepoznati jednako kod životinja kao i kod ljudi; te iako nemaju jednaku funkciju, ova činjenica može poslužiti kao adekvatno znanstveno objašnjenje za pojavu privatnosti unutar evolucijske biologije. Antropološka istraživanja raznih kultura također sugeriraju neupitan utjecaj okoline na formulaciju koncepta privatnosti, koji ne mora biti jednak za sva postojeća društva. Argumenti kojima ću se poslužiti za opravdanje i analizu takvog gledišta iznijeli su filozof Peter Singer i antropologinje Dorothy Lee i Margaret Mead. Spomenuti argumenti, potaknuti istraživanjima, pokazuju kako pojedine životinje poput kokoši nesilica imaju urođenu potrebu za privatnosti prilikom nesenja jaja, kao i da pojedine kulture u Polineziji nemaju jednaki koncept privatnosti općeprihvaćen u zapadnjačkom društvu. Prema tome, iako se čini kako postoji ovisnost o percepciji privatnosti u samome društvu, to nužno ne znači da je privatnost nešto što je potrebno odbaciti kao nepoželjan koncept, što neki autori uzimaju kao prigovor. Smatram kako je takav prigovor opravdan jer mu je cilj uspostaviti moralne norme čija funkcija nadilazi svaku prirodnu funkciju.

Mnogo ljudskih karakteristika uvjetovano je biološkim funkcijama, no smatram kako one ne mogu poslužiti kao dovoljan razlog za karakterizaciju privatnosti jer društvo kroz prihvaćanje moralnih normi nastoji prijeći preko vlastite biologije u svrhu napretka i blagostanja time čineći privatnost svojevrsnom institucijom koja regulira odnose između samih pojedinaca i društva u cjelini.

Upravo zbog količine pojedinaca koji moraju djelovati unutar suvremenog društva, institucija privatnosti nastoji zaštititi vrijednosti koje omogućavaju pojedincu dostojanstvo i otkrivanje samoga sebe neovisno o raznim grupama kojima pripada. Takvo polazište ključna je premisa u moralnom konceptu privatnosti koji će biti iznesen u četvrtom odjeljku rada.

Drugo pitanje je, čini se, odgovoreno posljednjom rečenicom, iako između filozofa ne postoji konsenzus koji točno kriteriji moraju biti zadovoljeni kako bi privatnost bila poželjna sama po sebi. Socijalni život suviše je kompleksan, a prodori u privatnost postali su dio digitalne svakodnevice koji otežavaju afirmaciju institucije privatnosti kao temeljnog prava za osobni razvoj pojedinca, a time i sveukupne zajednice. Aktualnost problema privatnosti u suvremenom društvu koje se oslanja na tehnološki napredak posljednjih je godina dobilo na važnosti zbog različitih mogućnosti povrede i zloupotrebe onih informacija koje se smatraju

privatnima. U kontekstu digitalno dostupnih informacija koje dobrovoljno dajemo na korištenje državnim i privatnim organizacijama danas, smatram kako je bitno poznavati i kritički analizirati dostupnu filozofsku raspravu o privatnosti. Iako ta rasprava započinje početkom sedamdesetih godina dvadesetog stoljeća, bitno je naglasiti određene postavke i kontradikcije te ih dovesti u pitanje, jer samo kroz poznavanje afirmiranih akademskih radova o privatnosti, suvremena rasprava može ići u ispravnome smjeru i pružiti zadovoljavajuće rezultate, ne samo unutar akademskih krugova, već i unutar pravnog sustava i sveukupne društvene zajednice.

1.5 STRUKTURA RADA

Pojam privatnosti sam, kroz pomno proučavanje literature, odlučio podijeliti u tri glavna koncepta, odnosno odjeljka u radu, unutar kojih se definicija, pravo i relativnost privatnosti u raspravi isprepliću, a čiji slijed unutar ovoga rada prati standardnu formulaciju iz općega prema pojedinačnome.

Prvi koncept odnosi se na biološke i antropološke aspekte privatnosti koji su kao takvi primjenjivi na općoj razini kao fundamentalni procesi koji nastoje pružiti znanstveno objašnjenje za pojedina ponašanja kod ljudi i životinja. Suvremeni filozofski argumenti analitičke tradicije svakako bi trebali imati određeni oslonac na prirodne i društvene znanosti, a čija se otkrića unutar različitih disciplina (npr. biologije, antropologije ili neuroznanosti) često koriste u raspravi zbog objašnjavačke moći koju pružaju.

U svrhu boljeg objašnjenja prirodnog koncepta poslužit ću se, osim već spomenutih argumenata Petera Singera, Dorothy Lee i Margaret Mead, i argumentima Alana Westina koje on izlaže u trećem poglavlju svoga djela „On Privacy“. Naposljetku, iznijet ću moguće prednosti i nedostatke analize temeljene na prirodnim i društvenim znanostima poput biologije i antropologije.

Drugi koncept povezan je s pravnim aspektima privatnosti te se kao takav odnosi na definiranje privatnosti unutar pravnog sustava, ali i mogućim slučajevima povrede privatnosti.

Kako bi objašnjenje takvog koncepta bilo jasno, poslužit ću se argumentima koje su iznijeli Warren Brandeis, Louis Brandier, kao i William Prosser, Judith Jarvis Thomson te Ruth Gavison. Čest je slučaj da pravne analize privatnosti vode u redukcionizam, što se u pravnom smislu odnosi na već spomenuto skeptičko reduciranje prava privatnosti na mnogo temeljnija prava poput primjerice vlasništva. Argumenti spomenutih autora koji podupiru takav koncept, kao i njegove kritike bit će izneseni u trećem odjeljku rada.

Treći koncept tiče se moralnog aspekta privatnosti, koji nastoji obraniti koherentnu tezu privatnosti. Pozivajući se podjednako na funkciju privatnosti unutar društva, kao i interese pojedinaca koje imaju u očuvanju vlastite privatnosti, temelj takvog argumentiranja su određene norme koje se moraju prihvatiti. Kako bi se mogao identificirati moralni karakter privatnosti, potrebno je analizirati i kategorizirati o kojim točno normama ovisi takav koncept. Ranije spomenuta kulturna relativnost ne može biti dovoljan kriterij za odbacivanje moralnog karaktera privatnosti jer, neovisno o kontingentnim kulturnim faktorima koji proizvode različite „verzije“ privatnosti u društvima, njegova funkcija i norme koje prati moraju biti apsolutne kako bi opravdale takav koncept.

Autori poput Thomasa Scanlona, Jamesa Rachelsa i Samuela Benna nastoje ponuditi upravo takvu argumentaciju u prilog moralnom konceptu privatnosti. Stoga ću u trećem odjeljku rada iznijeti njihova gledišta i postavke kojima kritiziraju pravni koncept privatnosti i predlažu određene funkcije i norme privatnosti koje mogu poslužiti kao temeljne postavke na koje se pravo treba oslanjati u svojoj formulaciji privatnosti.

Razlog iz kojeg sam odlučio podijeliti privatnost na spomenuta tri koncepta je zbog jasnog pregleda onih faktora koje smatram bitnim za raspravu. Također smatram da je neupitno kako koncept privatnosti podjednako posjeduje prirodnu, pravnu i moralnu komponentu, stoga pojedinačno objašnjenje i razumijevanje svake od navedenih komponenata može pružiti cjelokupni zaključak koji nastojim izvesti u ovome radu.

2. PRIRODNI KONCEPT PRIVATNOSTI

Privatnost se često smatra isključivo ljudskom osobinom, kao funkcija koja omogućuje ispunjenje čovjekovih jedinstvenih potreba naspram životinja, no istraživanja životinjskog ponašanja i socijalne organizacije ukazuju da ljudska želja za privatnosti ima svoje korijene u biološkim mehanizmima svojstvenim i životinjama.³

Postoje brojni primjeri u svijetu gdje većina životinjskih vrsta ostvaruje periode izdvajanja i intimnosti manje grupe u svrhu ostvarivanja teritorijalnosti zbog korištenja prirodnih resursa. Znanstvenici tumače navedena istraživanja kao snop različitih bioloških funkcija poput održavanja vrste kroz regulaciju gustoće na određenom području zbog ograničenog broja prirodnih resursa, poboljšanje mehanizama prirodne selekcije te omogućavanje sigurnog prostora u ranoj fazi razvoja svake pojedine vrste.

U tom kontekstu može se povući veza između životinjskog i ljudskog poimanja privatnosti: u oba slučaja organizam polaže pravo na privatnost u svrhu unaprjeđivanja pojedinačnog blagostanja i intimnosti manjih grupa.⁴ Dakle, može se zaključiti kako privatnost može biti primijenjena i na grupe, a ne samo pojedinačno. U takvom kontekstu, grupna privatnost obavlja drugačiju svrhu od one fokusirane na pojedinca; njen cilj je očuvanje vlastite vrste u životinjskom svijetu. Takav koncept nije stran ni čovjeku jer koncepti poput obitelji, prijateljstva, ljubavnih veza i slično također se mogu svrstati pod kategoriju grupne privatnosti. Pojedinac i grupa su uvijek povezani, a jednako vrijedi i za koncept privatnosti; pojedinačna ne može funkcionirati bez grupne, kao što ni grupna ne može funkcionirati bez pojedinačne. Njihova povezanost, čini se, sugerira kako se unutar filozofske rasprave o prirodnim funkcijama privatnosti ne smije zagovarati jedna naspram druge vrste privatnosti, jer se prava biološka funkcija privatnosti može spoznati jedino kroz njihovo međusobno povezivanje.

Začetnik etologije, Konrad Lorenz, uočio je instinkt za privatnost koja postoji kod kokoši prilikom proučavanja njihova ponašanja u kavezima. Kokoš će u okolnostima natrpanosti kaveza (što je često slučaj u industriji peradi) zadržavati svoja jaja u sebi što je duže moguće,

³ Schoeman F. D. (1984): *Philosophical Dimensions of Privacy: An Anthology*, str. 56

⁴ Schoeman F. D. (1984): *Philosophical Dimensions of Privacy: An Anthology*, str. 57

upravo zbog instinkta da jaja nese odvojena od grupe, tj. u privatnosti.⁵ Analogna tome ponašanju je situacija u kojoj civilizirani ljudi iz istog razloga žele defecirati u privatnosti.

Jedan od uzroka pojave instinkta za privatnost kod kokoši vrlo je vjerojatno fizička ranjivost, ali i biološka funkcija očuvanja vrste.⁶ Također je poznato kako većina životinjskih vrsta održava određenu udaljenost između individualnih jedinki, čiji razmjer ovisi o vrsti odnosa unutar koje se nalaze (npr. roditelj i mladunčad imat će manju intimnu udaljenost od ostalih članova grupe).

Važan kriterij za određivanje takve intimne udaljenosti isti je kod ljudi, a oslanja se najviše na osjetila. Ono što se često smatra kao povreda privatnosti unutar društva svakako su miris, zvuk, vid ili dodir, što je jednako životinjskom teritorijalnom principu.

Bitno je napomenuti da navedeni mehanizam privatnosti djeluje paralelno s mehanizmom za socijalnu stimulaciju jer naposljetku i ljudi i životinje odabiru živjeti unutar grupe, što karakterizira potrebu za individualnom privatnosti kao donekle privremenu.

Prema tome, fundamentalni biološki i socijalni procesi života mogu se opisati kao borba ostvarivanja ravnoteže između odvojenosti i sudjelovanja unutar grupe.

Iako se mogu izvući određena objašnjenja iz biološkog tumačenja, ona nisu apsolutno adekvatna zbog čovjekova šireg djelovanja unutar društva, kao i mnogobrojnih ljudskih kultura koje su se formirale tokom povijesti.

Pri daljnjoj analizi svakako mogu pomoći antropološka istraživanja čiji je fokus usmjeren na usporedbu privatnosti kao norme između prošlosti i sadašnjosti te između različitih kultura. Kao što sam napomenuo u uvodu, jedno od glavnih pitanja jest kulturna relativnost privatnosti, a upravo antropologija nudi temelj takvoj vrsti argumenta.

Suvremena norma privatnosti tako sadrži moderne, odnosno napredne vrijednosti koje nisu nužno vrijedile u „primitivnim“ društvima prošlosti, ali i u sadašnjosti.

U prilog ću ponuditi dva antropološka istraživanja koja podupiru tezu o kulturnoj relativnosti.

Prvo istraživanje daje kulturna antropologinja Dorothy Lee, čiji je imperativ odnos između slobode i privatnosti u različitim društvima. Proučavajući kulturu Tikopia iz Polinezije, uočljivo

⁵ Singer P. (1975): *Oslobođenje životinja*, str. 95

⁶ Singer P. (1975): *Oslobođenje životinja*, str. 96

je kako je naglasak stavljen više prema socijalnim nego individualnim vrijednostima unutar društva, što se manifestira u svakodnevnim društvenim situacijama poput primjerice „spavanja na hrpi“ raznih članova neovisno o odnosu, spolu i generaciji.⁷

Drugo istraživanje, od Margaret Mead, pokazuje kako kultura ljudi na otoku Samoa ne poznaje koncept privatnosti prihvaćen od svih suvremenih zapadnjačkih društava, što se očrtava u samoj arhitekturi (kuće nemaju zidove), kao i ne nošenju odjeće te korištenju otvorenih prostora kao zahod. U samoanskoj kulturi stoga ne postoji sram oko navedenih svakodnevnih stvari tipičnih za suvremeno zapadnjačko društvo.⁸

Oba navedena primjera istraživanja samo su jedni od mnogih koji ukazuju na kulturnu relativnost oko norme privatnosti. Suvremena kultura priznaje privatnost kao imperativ koji omogućuje liberalno društvo, stoga je osim u praktičnim normama, prisutan i u pravnom sustavu, o čemu će više riječi biti u idućem odjeljku.

Takva istraživanja ne dokazuju apsolutnu relativnost privatnosti, već podložnost različitim utjecajima okoline na formiranje norme privatnosti za pojedinu kulturu. Jednaki utjecaji su prisutni i u etičkim normama, no mnogi filozofi kritiziraju moralnu relativnost zbog njene neodrživosti, što smatram da vrijedi i za normu privatnosti. Neovisno o raznim kulturnim oblicima u kojima dolazi, kao zagovaratelj koherentne teze o privatnosti smatram kako kulturna relativnost ne može pružiti stabilan oslonac unutar filozofske rasprave.

Iz toga zaključujem kako je moguće ustanoviti jedinstvenu normu privatnosti koja vrijedi kao moralni temelj neovisno o kulturnoj razlici. Takva norma ne mora nužno odbaciti spomenute prirodne karakteristike iznesene u ovome odjeljku; jedno od glavnih posljedica filozofije jest nadilaženje i promišljanje o vlastitim biološkim „preprekama“, time omogućavajući razvoj i prvenstvo uma nad tijelom.

⁷ Schoeman F. D. (1984): *Philosophical Dimensions of Privacy: An Anthology*, str. 59

⁸ Schoeman F. D. (1984): *Philosophical Dimensions of Privacy: An Anthology*, str. 60

2.1 GENERALNI ASPEKTI PRIVATNOSTI

Kako bi se postiglo bolje razumijevanje općih kriterija privatnosti neovisno o kulturnoj relativnosti, Alan Westin predlaže četiri generalna aspekta privatnosti koja su prisutna u svim analiziranim društvima⁹ („primitivnim“ i modernim):

a) Individualne i grupne norme privatnosti

Potrebe za individualnom i grupnom privatnošću te socijalne norme koje proizlaze iz takve potrebe prisutne su u svakome društvu. Takve norme obuhvaćaju širok raspon aktivnosti u životu pojedinca, intimne obiteljske grupe i društva u cjelini, te se norme uspostavljaju u te tri kategorije. U tome kontekstu, socijalna norma privatnosti nastoji pružati svojevrsnu zaštitu koja je potrebna svakoj od navedenih kategorija. Razumljivo je da osoba neće imati jednaki stupanj privatnosti sa svima unutar društva, već samo s odabranim članovima. U slučaju obitelji društvo nameće normu privatnosti, dok u slučaju prijateljstva ili ljubavnih odnosa osoba sama odabire način provođenja norme. Iako se na prvu čini kako norma postavljena na takav način zagovara tradicionalne definicije privatnosti kao koncept povezan s dijeljenjem informacija i limitiranom dostupnosti sudionika, za pojedinca je bitno provoditi takvu normu u društvenoj interakciji koja zahtijeva funkcioniranje u više uloga. Različiti odnosi i uloge koje pojedinac ima u društvu (npr. student, umjetnik, sin, radnik) na taj su način zaštićene jer svaki odnos i uloga u samome društvu pretpostavlja različito stupnjevanje privatnosti koje navedeni procesi zahtijevaju. Jednako tako i obiteljske intimne grupe postavljaju ograničenja na članove same grupe kako bi se zaštitile aktivnosti karakteristične specifično za navedenu grupu.

Što se društva u cjelini tiče, određene ceremonije i rituali unutar šire zajednice također propisuju norme privatnosti upravo u svrhu očuvanja same zajednice i onoga što ona predstavlja za svakog pojedinca. Primjeri takvih normi najčešće uključuju pitanja vlastitog identiteta, religijskih običaja i seksualnih odnosa.

Norme privatnosti, kao što sam ranije pokazao, variraju od kulture do kulture, no generalna uloga koju takve norme imaju unutar svakog društva uvijek ostaje kategorizirana prema pojedincu, intimnoj grupi i široj zajednici. Upravo zbog korelacije te tri kategorije unutar

⁹ Schoeman F. D. (1984): *Philosophical Dimensions of Privacy: An Anthology*, str. 61–71

norme privatnosti izvodim zaključak kako je djelovanje koncepta privatnosti uvijek višestruko te mu je cilj osobni razvoj pojedinca, kao i zaštita osobnih interesa.

b) Privatnost i izolacija

Podaci pokazuju kako strah od izolacije dovodi pojedince unutar društva, kroz psihološke obrambene mehanizme, do zaključka kako nikada nisu sasvim sami iako su fizički izolirani. O tome svjedoče mnoga vjerovanja o duhovima, kao i naposljetku sama religija koja je uvijek postulirala postojanje Boga koji nadgleda ljudske aktivnosti. Nadzor i komunikacija s nadnaravnim tako se može naći podjednako unutar kršćanskih, islamskih, hinduističkih i budističkih sistema vjerovanja, što pokazuje kako je ljudska percepcija izolacije važan aspekt za proučavanje razlike između primitivnih i modernih društava. Zanimljivo je da se izolacija za primitivna društva nije smatrala poželjnom jer je u tome slučaju čovjek odvojen od svoje zajednice prepušten na milost nadnaravnog, dok se u modernim društvima izolacija smatrala poželjnom kao sredstvo koje pospješuje komunikaciju s nadnaravnim i dovodi do svojevrsne prosvijetljenosti. Vrijednost izolacije danas je moguće primijetiti u obliku posjedovanja vlastitog ureda kao pokazateljem visokog socijalnog statusa.

c) Znatiželja i nadzor

Težnja dijela pojedinaca da zadiru u privatnost ostalih članova zajednice kao i društveno nadziranje u svrhu zaštite od nedozvoljenog ponašanja također su bitne odrednice svakog društva. Za pojedinca se uzrok može potražiti u ljudskoj znatiželji koja je prisutna od ranog djetinjstva, a koja nije vezana isključivo uz ljudski rod. Ponovno pozivanje na biološka istraživanja pokazuje kako je takva vrsta znatiželje urođena i kod majmuna neovisno o ostalim motivacijama poput gladi, straha, ugode i slično.

Zanimljiv fenomen prisutan u svakome društvu je tračanje, koje najbolje prikazuje ljudsku potrebu za znatiželjom između članova određene zajednice.

Što se tiče društvenog nadzora na mnogo općenitijoj razini od djelovanja pojedinca, razumljivo je da svaki socijalni sustav koji propisuje norme mora imati mehanizme koji nadziru da se te norme adekvatno provode. Društvena prihvatljivost takvih mehanizama ovisi o samim normama čiji je cilj otkrivanje pojedinaca koji krše socijalno uspostavljene norme.

d) Prijelaz iz primitivnih u moderna društva

Antropološka literatura predlaže kako je upravo prijelaz iz „primitivnih“ u moderna društva povećao fizičku i psihološku mogućnost za ostvarenje privatnosti te samu tu mogućnost transformirao u izbor vrijednosti unutar sociopolitičkog utemeljenja.¹⁰

Moderna industrijska društva sa sobom su donijela niz poboljšanja unutar sfere privatnosti kroz širenje urbanizacije i anonimnosti gradskog života kao posljedice, slabljenje religijskih autoriteta nad pojedincima te općenite pokretljivosti u radu i stanovanju.

Takvo poboljšanje nije moglo proći bez negativnih posljedica ubrzane digitalizacije, kao što sam opisao u uvodu.

Društveni nadzor modernih društava je uz pomoć tehnologije uspostavio nove prepreke za ostvarenje privatnosti, pa upravo iz tog razloga sama privatnost postaje pitanje slobode, a ne nužnosti.

Biološki koncept privatnosti stoga otkriva razloge zašto se privatnost smatra bitnom, ne samo u životu pojedinca, već i na kolektivnoj razini. Problem takvog koncepta jest što je on suviše deskriptivan, opisuje pozadinske procese koji opravdavaju određene norme, no ne govori mnogo o njihovoj vrijednosti izvan funkcije koju ti procesi vrše.

Ono što takav koncept pokazuje jest shvaćanje da je potreba za privatnošću očito biološki urođena te da nije specifična samo za ljude, već je dio svakodnevnog suživota svih živih organizama.

Smatram kako četiri aspekta privatnosti koje Alan Westin opisuje omogućavaju prepoznavanje funkcije privatnosti u biološkom i kulturnom smislu. Problematika privatnosti danas najviše proizlazi iz trećeg aspekta, jer tehnološki napredak omogućava ogroman nadzor nad aspektima života pojedinaca i grupa te što je nerijetko zlouporabljeno. S obzirom na to da prihvaćam premisu da je jedan od generalnih aspekata privatnosti znatiželja i nadzor, nameće se pitanje koliko je nadzora zdravorazumski prihvaćeno? Takve karakteristike privatnosti nisu inherentno nepoželjne, no kako ne bi došlo do zlouporabe, potrebno je jasnije odrediti granice njihove primjene. Društveno prihvatljiva institucija koja omogućuje takve odredbe i posljedice

¹⁰ Schoeman F. D. (1984): *Philosophical Dimensions of Privacy: An Anthology*, str. 69

njihova kršenja jest pravni sustav, stoga je za daljnji tijek rasprave potrebno prikazati što se smatra privatnošću u pravnom smislu.

Suvremeno društvo, dakle, privatnost shvaća kao pravo, a jedan od glavnih razloga tome jest što je zaštićeno pravnim sustavom, stoga ću u idućem odjeljku predstaviti na čemu točno počiva pravni koncept privatnosti i što može ponuditi u okviru ove filozofske rasprave.

3. PRAVNI KONCEPT PRIVATNOSTI

Primarna funkcija pravnog sustava legalna je zaštita svih fundamentalnih prava određenih unutar socijalnih normi pojedinih društava, kao i internacionalnih ljudskih prava za sveukupno čovječanstvo.

Privatnost se danas, kao što sam ranije spomenuo, smatra fundamentalnim pravom, no za filozofsku raspravu potrebno je ponuditi objašnjenje kako i zašto je došlo do prihvaćanja privatnosti i načina njene povrede unutar pravnog sustava te preispitati uspostavljene kriterije. Jedan od razloga za prihvaćanje privatnosti unutar pravnog sistema njegova je reducibilnost na snop već priznatih prava; takav koncept za sobom povlači skeptički pogled oko koherencije privatnosti te je potrebno prikazati i analizirati argumente koji podupiru takvu tezu, kao i njihove moguće nedostatke.

3.1 PRAVO NA PRIVATNOST

Prvu bitnu raspravu o važnosti privatnosti unutar pravnog koncepta iznijeli su krajem devetnaestog stoljeća dva američka pravnik, Samuel Warren i Louis Brandeis. Njihov kratak članak naslovljen „Pravo na privatnost“ smatra se začetkom suvremene rasprave o zaštiti privatnosti, stoga je potrebno iznijeti kratak pregled članka te najvažnije zaključke izvedene iz njihovih argumenata.

U uvodnome dijelu teksta autori daju izvrstan pregled razvoja pravnog sustava. Kronološki gledano, najraniji pravni spisi tokom povijesti imali su fokus na zaštitu fizičkih stvari i posjeda, no s civilizacijskim usponom i bitnom ulogom misli i emocija pojedinaca, samo pravo se neizbježno transformiralo u princip koji nastoji obraniti ljudske vrijednosti i integritet.

Dva najbitnija principa koja se odnose na privatnost su, prema njima, pravo da se pojedinac „pusti na miru“ (engl. *the right to be left alone*) te princip nepovredive osobnosti (engl. *inviolable personality*). Ti principi proizlaze iz potrebe modernog društva koje je često podložno raznim socijalnim i tehnološkim promjenama te nerijetko nastoji povrijediti spomenute principe.

Zbog toga autori kritiziraju „žutu štampu“ njihova vremena kao nepoželjnu promjenu u društvu koja zahtijeva jasnije formuliranje privatnosti kako bi pojedinac mogao biti zaštićen. Iznoseći razne primjere povrede privatnosti iz pravne prakse, jasno je kako je glavni fokus članka istražiti da postojeće pravo vrednuje spomenute principe za obranu privatnosti te kakav je opus primjene takve obrane unutar običajnog prava. Većina primjera koje navode mogu pasti pod prvu definiciju privatnosti kao pravu o dostupnosti informacija o osobi, što će se detaljnije analizirati u nastavku ovoga poglavlja.

Zanimljivo je da, iako sami autori nisu ponudili dublju analizu norme privatnosti, osim povezivanja takvog prava s dva ranije spomenuta principa, argumentiraju da ako ne dođe do eksplicitnog priznanja privatnosti unutar pravnog sustava, sam sustav neće biti adekvatan za zaštitu takve norme koja treba jednako uvažavati moralni integritet pojedinaca te njihove materijalne interese.¹¹

Iako je njihov članak bio veoma utjecajan za začetak diskusije o privatnosti unutar prava, reakcije na njega bile su podijeljene. Skeptički pristup prema koherenciji privatnosti koju su Warren i Brandeis zagovarali nije naišao na odobrenje suvremenih pravnika i filozofa te je kroz dublju analizu njihova članka posljedično doveo do uspostave skepticizma tj. redukcionizma unutar rasprave.

¹¹ Schoeman F. D. (1984): *Philosophical Dimensions of Privacy: An Anthology*, str. 14

3.2 ČETIRI VRSTE POVREDE PRIVATNOSTI

William Prosser je 70 godina nakon izlaska članka „Pravo na privatnost“ objavio svoj esej „Privatnost“, kojim je nastojao riješiti nedostatke Warrenova i Brandeisova rada, kao i dati detaljniju kategorizaciju povrede privatnosti unutar prava. Analizirajući primjere Warrena i Brandeisa, došao je do zaključka kako je njihova formulacija povreda fokusirana na samo jedan aspekt, te je sukladno tome ponudio jasnije odredbe koje bi mogle biti primijenjene u svim pravnim slučajevima.

Najbitnija kritika gledišta kakvog zastupaju Warren i Brandeis jest upravo zanemarivanje više različitih vrsta povreda privatnosti, kao i interesa pojedinaca koje pravo nastoji zaštititi.

Prosser stoga prihvaća početnu premisu da postoji zabrinutost koja uključuje interes pojedinaca u očuvanju privatnosti, no za njega je potrebno dati jasnu formulaciju od čega se točno takav interes sastoji.¹²

Kako bi ponudio bolje razumijevanje Prosserove kategorizacije, u nastavku ću detaljnije prikazati njegovo formuliranje četiri vrste povrede privatnosti i tri interesa pojedinaca koje to pravo mora zaštititi.¹³ Sve navedene slučajeve pravni sustav priznaje te ih tretira kao klevetu.

1. UPAD (engl. *intrusion*)

Podrazumijeva nametanje u „privatni prostor“ osoba. Takva povreda može biti fizička, osjetilna te elektronička i da bi bila prihvaćena u pravnom smislu mora biti intuitivno razumljiva racionalnoj osobi. Jako je važno postaviti uvjete same povrede jer opravdanje mora objektivno proizlaziti iz činjeničnog stanja.

U tome smislu, povreda nametanja ne vrijedi primjerice u slučajevima javnog prostora (npr. fotografiranje).

Interes koje pravo zaštićuje u tome slučaju primarno je mentalne prirode jer podrazumijeva emocionalni mir pojedinca koji može biti povrijeđen.

Kao primjer takvog nametanja svakako je bilo kakva vrsta preuzimanja informacija o osobi, kroz direktno promatranje osobe bez njenog znanja i pristanka do, danas učestalijih, digitalnih

¹² Schoeman F. D. (1984): *Philosophical Dimensions of Privacy: An Anthology*, str. 17

¹³ Schoeman F. D. (1984): *Philosophical Dimensions of Privacy: An Anthology*, str. 104–154

prodora u privatnost kroz korištenje računala i sličnih pomagala. Objektivno opravdanje pravnog djelovanja u takvim slučajevima prodora mora proizlaziti iz činjenice da je prikupljanje informacija bilo provedeno s namjerom njihovog preuzimanja.

2. JAVNO OTKRIVANJE PRIVATNIH I SRAMOTNIH ČINJENICA

Naziv povrede intuitivno otkriva o kakvoj se točno povredi radi, međutim da bi povreda bila opravdana bitno je uspostaviti tri ključna uvjeta:

- a) Otkrivene činjenice moraju biti javno iznesene.
- b) Otkrivene činjenice moraju biti po prirodi privatne i intimne i ne smiju sadržavati stvari napravljene u javnosti ili one stvari koje su dio javnog zapisnika.
- c) Iznesene činjenice moraju biti objektivno uvredljive racionalnoj osobi.

Interes pojedinca koji pravo u slučajevima takve povrede štiti jest također emocionalni mir, ali i reputacija osobe. Uvjet c) je veoma bitan u ovome kontekstu jer pravo na privatnost mora biti „objektivno“, a ne podložno svakom „osjetljivom“ pojedincu, uzimajući u obzir kako većina osoba u društvu prihvaća određenu dozu javnog djelovanja koje ne može biti temelj za opravdanje takve povrede.

Budući da sam već zaključio kako koncept privatnosti djeluje na više društvenih razina i omogućava funkcioniranje pojedinca u više uloga unutar društva, razumljivo je da pojedinac ne želi iznositi jednaki stupanj informacija o sebi u svrhu očuvanja vlastite autonomije koja u ovakvim slučajevima povrede može biti narušena.

3. JAVNO OTKRIVANJE OSOBE U LAŽNOM SVJETLU

Javno otkrivanje osobe u lažnom svijetu podrazumijeva javno pripisivanje mišljenja, stava ili ponašanja koje određena osoba nema ili nije izvela. Iako je veoma slična kao povreda nametanja, temeljna razlika sastoji se u tome što prva sadrži istinite i privatne izjave, a druga lažne, koje mogu potencijalno oštetiti pojedinca. Interes koji pravo nastoji zaštititi je ponovna reputacija i emocionalni mir.

Smatram kako se ovakva vrsta povrede danas ne odnosi direktno na privatnost, no potrebno je imati na umu kako je u vrijeme nastanka Prosserova teksta poimanje koncepta privatnosti bilo znatno drugačije.

4. APROPRIJACIJA

Aproprijacija podrazumijeva preuzimanje tuđeg identiteta ili vlasništva u svrhu novčanog dobitka bez suglasnosti osobe. Zaštićeni interes u ovome slučaju je isključivo vlasnički.

Ovakva vrsta povrede je svakako prisutna i danas, najviše u obliku preuzimanja tuđih informacija s bankovnih kartica putem interneta.

Pored iznošenja navedenih povreda, Prosser također naglašava kako pravo na privatnost za njega nije apsolutno, kao što su ga formulirali Warren i Brandeis. Prema njima, i poznate osobe imaju pravo na privatnost, no Prosser smatra kako se prihvaćanjem javne uloge u društvu, osoba odriče dijela svoje privatnosti zbog postajanja golemog interesa zajednice za djelovanje takve osobe, što je tokom godina i sam pravni sustav prihvatio kao činjenicu. Čini mi se kako je takav interes zajednice moguće opravdati kroz pozivanje na generalni aspekt znatiželje iznesen u ranijem odjeljku; neupitno je da su javne osobe „pod povećalom“ društva, što dokazuje golemi interes za sadržaje raznih tabloida koji je prisutan u suvremenom društvu.

Potrebno je imati na umu kako je Prosserov tekst prije svega pravne, a ne filozofske prirode te mu je cilj ponuditi konkretnije odgovore u stvarnim pravnim slučajevima. U tome smislu njegov tekst potrebno je interpretirati kao pravni pokušaj reduciranja pojma privatnosti na temeljnija prava u svrhu razrješenja mogućih dilema u konkretnim pravnim situacijama. Upravo se Prosserov tekst stoga može smatrati začetnikom skeptičke pozicije u pitanju koherentnosti ili distinktivnosti privatnosti, spomenute u uvodu. Takvo stajalište podrazumijeva redukcionizam u pogledu privatnosti koji je tema idućeg odjeljka. Iako navedene pravne povrede ne govore eksplicitno o tome na čemu točno počiva koncept privatnosti, njihove implikacije pokazuju kako pravni sustav nije nužno u koheziji s filozofskom raspravom, te sam ih iz toga razloga odlučio prikazati kao jedan od primjera problematike privatnosti.

3.3 REDUKCIONIZAM

Neovisno o pravnom sustavu koji priznaje koncept privatnosti, određeni filozofi su kroz analizu pravnih slučajeva i iznošenjem primjera misaonih eksperimenata došli do jednakog zaključka kao i Prosser. Iz takve argumentacije slijedi redukcionizam koji smatra kako privatnost ne može biti nešto distinktivno samo po sebi, već je u pravnom smislu uvijek reducibilno na neko drugo uspostavljeno pravo. Najpoznatiji primjer takvog redukcionizma dolazi od Judith Jarvis Thomson koja je svojim tekstom iz 1975. godine pridonijela uspostavi redukcionističkih principa u filozofskoj raspravi o privatnosti.

Polazeći od pretpostavke kako ne postoji čvrsto slaganje oko toga što je točno privatnost, Thomson razmatrajući niz primjera koji se klasificiraju kao povreda privatnosti, dolazi do zaključka kako je privatnost snop ostalih temeljnijih prava koja se međusobno preklapaju.

Bitno razlikovanje za redukcionističku analizu jest da mnogi slučajevi povrede privatnosti spadaju pod loše ponašanje, ali ne nužno i kršenje prava. Tako primjerice prisluškivanje svađe ljubavnih partnera od strane slučajnog prolaznika na ulici i prisluškivanje iste svađe na daljinu pomoću tehnoloških uređaja nemaju jednaki status, tj. prvi slučaj se ne smatra kršenjem prava, već jednostavno lošim ponašanjem.

Kršenje prava se za Thomson odvija u primjeru osobe koja posjeduje pornografsku fotografiju za koju ne želi da je netko vidi; u tom slučaju se bilo kakvo preuzimanje spomenute fotografije bez pristanka vlasnika smatra kršenjem prava upravo zato što je fotografija nečije vlasništvo, te iz toga proizlazi kako se redukcijom koncepta privatnosti dolazi do temeljnih prava poput vlasništva.

Navodeći više sličnih primjera u svome tekstu, Thomson zaključuje kako privatnost kao koncept ne može opstati sama po sebi bez reference na ostala temeljna prava, stoga ga smatra nepotrebnim.

Prihvaćajući kompleksnost koncepta privatnosti u društvu, Thomson kroz redukcionizam nastoji „pojednostaviti“ povrede privatnosti u pravnome smislu. Takvo objašnjenje posljedično povlači za sobom potpuno odbacivanje privatnosti kao nečega distinktivnog samo po sebi, zbog čega se ta pozicija o privatnosti često smatra skeptičkom.

Jednako kao Thomson misli i Murray Rothbard koji kroz analizu pojedinačnih ljudskih prava dolazi do zaključka kako su one reducibilne na temeljnija prava poput vlasništva.¹⁴

Analizirajući tako pravo na slobodu govora, Rothbard argumentira da takvo pravo ne može biti apsolutno jer sloboda govora kao pravo podrazumijeva da svatko može reći što god želi samo na mjestu gdje ima apsolutna vlasnička prava ili su mu ona dodijeljena na tuđem vlasništvu. S obzirom na to da sam već spomenuo da je privatnost danas priznata kao ljudsko pravo, ovo je jedan od mogućih prigovora. No iako redukcionizam nastoji ponuditi rješenje problema privatnosti, čini se kako zastupanje takvog stajališta ipak ne uspijeva objasniti suvremene probleme privatnosti koji su uže povezani sa širenjem informacija nego s kršenjem vlasništva i sličnih prava. Smatram da u doba informacijske tehnologije u kojem pojedinci dobrovoljno prihvaćaju da je svaki njihov digitalni trag zauvijek zabilježen u bazi podataka i dostupan nizu raznih institucija, ideal vlasništva ne služi njihovoj zaštiti. Korištenjem primjerice raznih aplikacija na pametnome telefonu korisnici prihvaćaju da je aplikacija u vlasništvu proizvođača stoga je razumljivo da svi korisnikovi podaci dobiveni kroz korištenje aplikacije ne spadaju pod njihovo vlasništvo. Iz toga zaključujem kako nije moguće reducirati pravo na privatnost na pravo vlasništva, neovisno o tome što pojedinci eksplicitno pristaju na takve uvjete. Prema tome, odricanjem vlasništva kao temeljenog prava također se odriče i prava na privatnost kao njegova podskupa što ne ide u prilog koherentnoj tezi koja smatra kako je privatnost distinktivno obilježje, a koju nastojim zastupati. Jedan od mogućih prigovora na ovakav argument je da ako ne dolazi do zlouporabe informacija, on ne može opstati; o tome svjedoče i brojne pravne regulative donesene u svrhu zaštite digitalne privatnosti o čemu će više riječi biti u nastavku. No ako je privatnost koherentna i usko povezana s autonomijom, smatram kako redukcionizam ne nudi zadovoljavajući odgovor na problem privatnosti. Kako bih mogao pružiti daljnji tijek filozofske rasprave, potrebno je iznijeti i kritiku pravnog koncepta privatnosti koja ukazuje na njegove nedostatke i podupire koherentnu tezu.

¹⁴ Rothbard M. (1998): *The Ethics of Liberty*, str.113 –120

3.4 KRITIKA PRAVNOG KONCEPTA

Ruth Gavison upućuje snažnu kritiku u svome eseju „Privatnost i granice zakona“ u kojemu nastoji osporiti skeptičko rješenje koje nudi redukcionizam.

Kako bih mogao prikazati njenu argumentaciju, potrebno je utvrditi premise od kojih Gavison polazi. Prije svega, kao zastupnica koherentne teze privatnosti smatra kako postoji nešto fundamentalno zajedničko svim tvrdnjama o privatnosti te prihvaća kako je takav koncept poželjan zbog uloge koju privatnost ima u društvu. Problem nastaje unutar pravnog sustava za koji Gavison smatra da ima „granice“ u interpretaciji i provođenju mjera privatnosti.

Počevši od paradoksa da sama inicijacija pravnog postupka uključuje još dodatno kršenje privatnosti, zaključuje kako zakon ne može nadoknaditi gubitak privatnosti te u mnogim slučajevima ima snažniju obvezu pratiti druge ideale ili prava koja poništavaju koncept privatnosti.¹⁵

Nadalje smatra kako pravni sustav, kao koristan mehanizam društva, nije u koraku s mnogim slučajevima u kojima se privatnost smatra poželjnom vrijednosti.¹⁶

3.5 „SIROMAŠTVO REDUKCIONIZMA“

Gavison kritiku započinje bitnim razlikovanjem između koncepta i vrijednosti privatnosti. Kako sam koncept privatnosti unutar prava služi za prepoznavanje raznih povreda privatnosti, podrazumijeva se da je isključivo deskriptivan i neutralan.

Od koncepta je odvojena vrijednost privatnosti koja služi za određivanje poželjne pravne zaštite time što nadilazi neutralni koncept pružajući konkretne aspekte privatnosti koje se želi zaštititi. Takva distinkcija bitno je polazište u raspravi, jer čini se kako za provođenje adekvatne pravne zaštite vrijednost privatnosti mora nadilaziti neutralni koncept.

Gavison proširuje postojeći neutralni koncept prihvaćajući podjednako sve tri definicije privatnosti ponuđene u uvodnome dijelu rada. Smatrajući kako samo kroz takvo proširenje koncepta možemo opravdati vrijednosti koje privatnost nastoji održati.

¹⁵ Schoeman F. D. (1984): *Philosophical Dimensions of Privacy: An Anthology*, str. 370

¹⁶ Schoeman F. D. (1984): *Philosophical Dimensions of Privacy: An Anthology*, str. 372

Spomenute vrijednosti su mnogostrane i uključuju promociju slobode, autonomije, mentalnog zdravlja i ljudskih odnosa kao temelj funkcioniranja u pluralističkome društvu.

Takvim proširenjem koncepta odbacuju se ranije spomenuta polazišta Warrena, Brandeisa i Prossera, te indirektno vode u moralni koncept privatnosti, čiji fokus leži u prihvaćanju moralnih normi koje omogućavaju vrijednost i funkciju privatnosti u društvu.

Direktna kritika sastoji se upravo u siromaštvu redukcionizma koje proizlazi iz takve analize; iako većina redukcionista neće poricati distinkciju između koncepta i vrijednosti privatnosti koju Gavison predlaže, teško će prihvatiti privatnost kao koherenciju unutar pravnog sustava. Samim time što njihova analiza pokazuje kako se zaštita privatnosti svodi na zaštitu drugih temeljnijih prava, koherencija privatnosti ne čini se poželjnom već od prve premise.

Gavison smatra kako redukcionizam u tome smislu ograničava funkciju i vrijednosti privatnosti te posljedično ograničava zakon i njegovu upotrebu.

Za primjer se može uzeti prikazana Prosserova analiza koja, čini se, ne može funkcionirati izvan konteksta klevete. Problem takve uske kategorizacije nemogućnost je svrstavanja privatnosti kao šire koherencije unutar pravnog sustava.

Jedino rješenje takvog nedostatka eksplicitno je priznavanje privatnosti kao koherentnog sustava; u prilog tome Gavison privatnost direktno uspoređuje s pojmom slobode koji je, čini se, podjednako širok, a rijetko analiziran jednakim redukcionističkim principom.

Iako je tehnološki napredak doprinio razvoju koncepta privatnosti, pogrešno ga se smatra isključivo modernim fenomenom. Pravna zaštita ima svoj povijesni kontinuitet koji se može pratiti, a prihvaćene pravne, ali i društvene norme (poput primjerice „čovjekov dom je njegov dvorac“) svjedoče o postojanju vrijednosti privatnosti još od doba antike.

Tehnološki napredak i povećanje ljudske svijesti o važnosti privatnosti direktan je dokaz kako pravna zaštita prošlosti ne može biti adekvatna danas upravo zbog povećanja tehnologije koja može pratiti i širiti informacije.¹⁷

Smatram kako je kritika redukcionizma koju Gavison upućuje opravdana jer pravni sustav u većini slučajeva ne uspijeva identificirati vrijednost i funkciju unutar društva koju privatnost omogućuje. Redukcionizam stavlja isključivi fokus na pojedine dijelove privatnosti time

¹⁷ Schoeman F. D. (1984): *Philosophical Dimensions of Privacy: An Anthology*, str. 373–377

ignorirajući jedinstvenu cjelinu koju ti dijelovi čine. Ponudio bih zanimljivu analogiju redukcionističkog principa koja uspijeva prikazati srž problematike:

Čovjek kao biološka kategorija sačinjen je od raznih stanica i atoma koji su, neupitno, mnogo temeljniji elementi bića. Čini mi se pogrešno zaključiti kako je čovjeka u tome slučaju uvijek moguće svesti na elementarnije kategorije jer biti čovjekom je ipak mnogo više od samog skupa temeljnih bioloških elemenata koji ga sačinjavaju. Smatram da jednako vrijedi i za koncept privatnosti; iako njeni dijelovi mogu uključivati vlasništvo, slobodu i slično, kombinacija tih temeljnih prava ipak čini jedinstvenu cjelinu te ju nije moguće reducirati na dijelove jer se time gubi njena jedinstvena funkcija i vrijednost.

Pravna zaštita privatnosti stoga ne može biti samo nusprodukt ostalih temeljnih prava, već ju je potrebno eksplicitno priznati kao temeljnu vrijednost koja omogućuje različite funkcije u društvu. Takvo priznanje za pojedine autore može počivati samo na moralnom konceptu privatnosti koji treba služiti kao temeljni okvir unutar kojeg djeluje pravni sustav.

Idući odjeljak nastojat će prikazati najvažnije odrednice takvog koncepta, a započet će kritikom Thomasa Scanlona na tekst J. J. Thomson, koji se može svrstati upravo unutar koncepta privatnosti temeljenog na moralu.

4. MORALNI KONCEPT PRIVATNOSTI

4.1 ZONA PRIVATNOSTI

Scanlon se slaže s Thomson oko toga da su povrede prava na privatnost raznolike i da takva prava nije moguće derivirati iz jedinstvenog prava na privatnost.

Bitna razlika u njegovom argumentu jest da spomenuta prava imaju zajednički temelj u posebnim interesima da je svaki pojedinac zaštićen od povreda privatnosti. Upravo u srži takvih interesa stoje konvencionalne norme čiji je cilj zaštita privatnosti.

Za Scanlona je bitan koncept uspostave „zone privatnosti“. Takva zona se ne odnosi na prostor (u primjerice slučajevima fizičke povrede privatnosti), već na specifični interes čovjeka da ne bude viđen ili prisluškivan u određenim situacijama.

Funkcija zone privatnosti zaštita je pojedinca kao autonomne osobe unutar društva, ali i očuvanje socijalnih grupa koje zahtijevaju takvu zonu kako bi adekvatno vršile društvenu ulogu koja im je dodijeljena.

Karakter zone privatnosti određuje se kroz socijalna pravila koja su konvencionalna i omogućuju različite definicije zone, čime Scanlon direktno nastoji izbjeći probleme prirodnog koncepta privatnosti spomenutih u drugome odjeljku ovoga rada.

Fleksibilnost određivanja zone jest razlog zašto pojedine kulture imaju sasvim različite norme privatnosti, dok je samo postojanje zone temeljno i neovisno o društvenim konvencijama. U tome smislu, vlasništvo se može karakterizirati kao takvo konvencionalno pravilo za većinu svjetskih kultura.

Scanlon smatra kako je moguće zamisliti konvencije u kojima vlasništvo ne igra središnju ulogu unutar pravnog sustava i filozofske rasprave. U prilogu tome nudi zanimljivi misaoni eksperiment kao direktan protuprimjer redukcionizmu:

Pretpostavimo društvo u kojem je svakoj osobi dodijeljena parcela na zajedničkoj zemlji u svrhu zakapanja vrijednih materijalnih stvari koje svaka osoba posjeduje.

Ako osoba A kroz određeni tehnološki uređaj (ili iskapanjem) nastoji otkriti koje vrijednosti osoba B posjeduje, a bez njena pristanka ili posebnog autoriteta, čini se da bi to spadalo pod slučaj povrede prava na privatnost.

Međutim, s obzirom na to da osoba B nije vlasnik zemlje, već je ona komunalna, u ovome slučaju teško je opravdati takvu povredu kroz pozivanje na vlasništvo kao redukciju koncepta privatnosti na temeljnije pravo.

Jasno je kako Scanlon time ne nastoji osporiti vlasništvo kao pravo, već ponuditi rješenje unutar okvira moralnog koncepta privatnosti. Prema takvome konceptu vlasništvo je relevantno za određivanje *zone privatnosti*, a takva relevantnost određena je normama čiji se temelj ne nalazi samo u vlastitom interesu za vlasništvo, već i u interesu za privatnost.¹⁸

Iz postavki takvog koncepta neupitno slijedi koherentna teza privatnosti spomenuta u uvodu ovoga rada. Specifičan uvjet takve koherencije unutar ovakve argumentacije u filozofskoj

¹⁸ Scanlon T. (1975): *Thomson on Privacy*, str. 318

raspravi je pozivanje na moral i norme. Dakle, u Scanlonovu argumentu naglasak je stavljen na uspostavu zone privatnosti.

Također je bitno naglasiti kako Scanlon kritizira razliku koju Thomson uspostavlja između slučajeva povrede privatnosti i „lošeg ponašanja“.

Smatrajući takav pristup motiviran idejom da su prava i interesi fundamentalno različite stvari, redukcionistička argumentacija mora prihvatiti kako sve tvrdnje o privatnosti moraju biti očigledne ili ustanovljene u nekom temeljnijem pravu, u čemu biraju drugo.¹⁹

Također smatram bitnim naglasiti Scanlonov stav o važnosti praktične brige nasuprot teorijskoj prirodi privatnosti unutar filozofske rasprave. Takva briga najbolje se očituje u slučajevima suočavanja s otvorenim pitanjima koja nije moguće riješiti kroz postojeće konvencije. Kako se društvene navike i relativne moralne vrijednosti mijenjaju s vremenom, one stvaraju probleme koje nije moguće riješiti teorijom.²⁰

Takvi problemi se, između ostalog, pojavljuju i s tehnološkim napretkom poput pametnih telefona koji, kao neizostavni uređaj suvremene osobe, ostavljaju realnu mogućnost dijeljenja i zlouporabe informacija. O povezanosti tehnološkog napretka i povrede privatnosti bit će više govora u idućem odjeljku.

Svakako smatram kako je uspostavljanje zone privatnosti koju uvodi Scanlon dobar početak za određivanje koncepta privatnosti temeljenog na moralu, jer funkcija morala nije nužno teorijska već, ako je pravilno primijenjena, omogućuje rješavanje konkretnih praktičnih situacija. Ipak, čini mi se kako njegov misaoni eksperiment protiv redukcionizma ne pomaže u praktičnome rješavanju problema jer počiva na kontrafaktičkom kondicionalu; moguće je zamisliti mnogo stvari gdje x ne igra središnju ulogu, no to ne osporava x-ovu ulogu u stvarnoj situaciji van misaonog eksperimenta. Zona privatnosti stoga daje okvire unutar kojih privatnost djeluje i objašnjava moguće probleme povezane uz prirodni koncept privatnosti, no ne uspijeva dati konkretne moralne odrednice koje treba primjenjivati.

¹⁹ Scanlon T. (1975): *Thomson on Privacy*, str. 321

²⁰ Scanlon T. (1975): *Thomson on Privacy*, str. 322

4.2 VRIJEDNOST PRIVATNOSTI

Ne postoji jednostavan odgovor na pitanje zašto je privatnost bitna, upravo zbog niza različitih interesa koji mogu biti prekršeni u slučajevima povrede privatnosti.

James Rachels u svome eseju nastoji ponuditi četiri zdravorazumska interesa privatnosti koja su prisutna u ljudskoj svakodnevnici:²¹

- a) Privatnost je potrebna da štiti interese u kompetitivnim situacijama.
 - Kao primjer može se navesti diskriminacija prema homoseksualnim osobama pri zapošljavanju.

- b) Određeni slučajevi zahtijevaju držanje nekog aspekta života ili ponašanja privatnim jer bi bilo neugodno da druge osobe saznaju.
 - Neugoda je subjektivni osjećaj koji varira od osobe do osobe, no čini se nepoželjno da svatko s kime pojedinac ima kontakt posjeduje osjetljive informacije o njemu.

- c) Informacije poput medicinskih podataka trebaju biti privatne zbog posljedica koje pojedinac može imati u slučaju otkrivanja tih činjenica u javnosti.
 - Kao primjer može se navesti društvena osuda i nerazumijevanje prema HIV pozitivnim osobama, što je bio čest slučaj osamdesetih godina dvadesetog stoljeća.

- d) Razne društvene situacije poput prijave za kredit podrazumijevaju otkrivanje mnogih činjenica o pojedincu od strane banke, od kojih većina njih nije u direktnoj vezi sa samom prijavom.
 - Informacije poput već navedene seksualne orijentacije i slično također mogu spadati pod ovu kategoriju.

²¹ Rachels J. (1975): *Why Privacy is Important*, str. 323–324

Rachels se slaže sa Scanlonovom tvrdnjom da je specifični interes zaštite od povrede privatnosti dobar temelj za moralnu teoriju privatnosti, ali smatra kako fokus samo na takvim slučajevima (poput navedenih a, b, c i d) ne pruža cjelokupno razumijevanje o vrijednosti privatnosti.

Prije svega, spomenuti slučajevi uključuju relativno neobične situacije u kojima osoba ima informacije koje želi ostaviti tajnima ili u kojima bi njihovo saznanje moglo drugoj osobi poslužiti kao razlog za povredu. Prema tome, takvi slučajevi ne objašnjavaju mnogo o razumijevanju vrijednosti privatnosti u normalnim svakodnevnim situacijama. Takvim situacijama, za Rachelsa, smatraju se svi slučajevi u kojima ne postoji ništa sramotno, stoga nema izravne povrede u slučaju njihova mogućeg otkrivanja.

Nadalje, čini se kako postoje interesi koji se inherentno smatraju privatnima, poput primjerice seksualnog života, u čijem slučaju postoji opće prihvaćena norma da nije ničije pravo znati nešto o tome. Upravo takav osjećaj privatnosti koji pojedinac posjeduje nije moguće objasniti isključivo kroz strah od otkrivanja informacija ili njihove eventualne povrede. Adekvatna moralna teorija privatnosti mora moći objasniti osjećaj privatnosti koju pojedinac posjeduje oko većine interesa, kao i zašto se povrede takvih interesa smatraju povredama.²²

Vrijednost privatnosti nalazi se stoga u bliskoj vezi između mogućnosti kontrole dostupnih osobnih informacija kao i mogućnosti stvaranja i održavanja različitih socijalnih odnosa s različitim osobama. Privatnost je, prema tom argumentu, nužan uvjet za raznolikost odnosa u društvu te je zbog toga cijenjena kao vrijednost.

Socijalnim odnosom smatra se svaka moguća karakterizacija koju osoba posjeduje unutar društva, te je po svojoj funkciji višeznačna. Ista osoba može podjednako biti radnik, otac i doktor, a upravo društveni odnosi koji dolaze s navedenim društvenim kategorijama reguliraju različita ponašanja koja su primjerena za svaku pojedinu kategoriju. Različitost ponašanja je bitna komponenta u Rachelsovu argumentu, pa stoga on odbacuje moguće prigovore o nekonzistentnosti vrijednosti privatnosti u tome smislu, koju bi neki karakterizirali kao licemjernu.

²² Rachels J. (1975): *Why Privacy is Important*, str. 325–326

Vrijednost privatnosti proizlazi, prema njemu, upravo iz mogućnosti kontrole informacija o sebi, kao i regulacije ponašanja u skladu sa socijalnim odnosima koji su neizbježni u svakodnevnoj interakciji. Regulacija takvog ponašanja vidljiva je u jednostavnom primjeru:

Ako nas nepoznata osoba na domjenku pita o našim financijama, to nam se čini kao kršenje privatnosti. Međutim, ako isto pitanje postavi osobni bankar, to se ne smatra povredom privatnosti.

Razlog tome je što socijalni odnos između nas i bankara podrazumijeva njegovo znanje o našim financijama kako bi mogao adekvatno izvršiti svoj posao, dok odnos prema nepoznatoj osobi s domjenka nema jednaku funkciju.

Objašnjenje zašto se vrednuje privatnost, prema Rachelsu, leži upravo u tim normalnim svakodnevnim situacijama u kojima se nema što „sakriti“. Upravo zato što kontrola informacija uvjetuje naše ponašanje, privatnost se može smatrati aspektom slobode.²³

Čini mi se kako Rachelsovo poimanje privatnosti proizlazi iz oslanjanja na intuiciju. Upravo pomoću nje objašnjava osjećaje privatnosti koji se manifestiraju u slučajevima njene povrede ili u svakodnevnim situacijama. Može se reći kako Rachels proširuje Scanlonovu *zonu privatnosti* dajući joj konkretnu funkciju kontrole informacija i regulacije ponašanja time svrstavajući privatnost kao svojevrsnog posrednika između pojedinca i njegove slobode.

4.3 SLOBODA, POŠTOVANJE I OSOBNI IDEALI

Zanimljiv uvid unutar rasprave moralnog koncepta pruža i Samuel Benn. Prema njemu, privatne radnje nisu one učinjene van pogleda ili bez ičijega znanja već one čiji bi sadržaj bio neprimjeren za znanje drugih bez vlastitog pristanka. Takva privatnost podjednako priziva nove norme i ovisi o postojećim. U skladu s navedenim proizlazi da svaka definicija koncepta „privatnih radnji“ mora pretpostavljati postojanje određenih normi koje ograničavaju slučajeve njihova kršenja, a ne moraju nužno biti pravne.

²³ Rachels J. (1975): *Why Privacy is Important*, str. 331

Benn smatra kako su norme raznolike u sadržaju i logičkoj formi – neke daju autonomiju, dok su druge obavezne, a treće zabranjuju. Neovisno o spomenutim antropološkim istraživanjima, čini se kako određene tvrdnje o privatnosti leže na mnogo čvršćem temelju od kulturne kontingencije. Takve kulturno varirajuće norme uglavnom su povezane uz obitelj ili vlasništvo, što Benn nastoji izbjeći u svojoj argumentaciji.

Pravo na privatnost podrazumijeva snop raznolikih sloboda te, ako su adekvatno prihvaćene norme takvog prava, daje primjer fundamentalnog moralnog principa slobode odabira štogod osoba želi ako time ne ugrožava tuđu slobodu, pravo ili ne uzrokuje bol.²⁴

Čisto proučavanje svijeta i njegovih stanovnika, kao i dijeljenje tih informacija intrinzično nije problematično jer na isti princip funkcionira i primjerice znanost.

Međutim, sama činjenica da se određene informacije i stvari smatraju privatnim samo naglašava širinu problema privatnosti. Moguće rješenje problematike je u nalasku općeg moralnog temelja koji omogućava adekvatan koncept privatnosti. Benn predlaže „poštovanje prema osobama“ kao takav temelj.

Kako bi takav pomalo nejasan izraz vrijedio kao norma, potrebno ga je pojasniti. Osobom se smatra svaki samosvjestan subjekt koji djeluje u svijetu kao moralni agent, dok poštovanje, prema Bennu, služi kao snažniji etički princip od primjerice utilitarističkih poput izbjegavanja boli ili neugode. Na taj način praktična primjena takvog principa nije podložna redukcionističkim kritikama poput razlikovanja između „lošeg ponašanja“ i povrede privatnosti, jer poštovanje ne isključuje jedno od drugog.

Upravo zbog širine problema privatnosti, primjena takvog moralnog principa omogućava *prima facie* tvrdnju o poštovanju prema bilo čemu što osoba odluči napraviti.²⁵

U slučaju konkretnih povreda privatnosti takav generalni moralni princip, nažalost, nije dovoljan jer su iskustva i aktivnosti povezane s privatnom sferom, kao što sam već prikazao, raznolika i kulturološki uvjetovana. Takva raznolikost omogućuje da u većini slučajeva ne postoji racionalni temelj za opravdanje, kao primjerice razlika u percepciji srama u samoanskoj kulturi nasuprot europskoj iznesena u prvome odjeljku.

Benn iz tog razloga smatra kako je mogućnost opravdanja raznolikosti privatnih radnji moguće kroz pozivanje na tri ključna osobna ideala vezanih uz liberalnu individualističku tradiciju:²⁶

²⁴ Schoeman F. D. (1984): *Philosophical Dimensions of Privacy: An Anthology*, str. 225

²⁵ Schoeman F. D. (1984): *Philosophical Dimensions of Privacy: An Anthology*, str. 234

²⁶ Schoeman F. D. (1984): *Philosophical Dimensions of Privacy: An Anthology*, str. 234–243

Prvi podrazumijeva ideal osobnih odnosa, u čiju funkciju ulaze određena društvena očekivanja, regulacija ponašanja i uklapanje u društvene uloge.

Drugi podrazumijeva ideal politički slobodne osobe unutar minimalno reguliranog društva čija je funkcija ostavljanje slobodnog izbora u načinu života neovisno o društvenim ulogama.

Treći podrazumijeva kantovski ideal moralno autonomne osobe koja djeluje prema principima koje smatra racionalnim. Takvo autonomno djelovanje ne smije biti proizvoljno i izuzeto van konteksta društvenog okruženja, a njegova funkcija jest pružanje „utočišta“ od društva. Bennova argumentacija o vrijednosti i funkciji privatnosti stoga ovisi o zadovoljenju sva tri osobna ideala. Dakle, Benn nudi konkretne ideale povezane s filozofskom tradicijom, koji uspijevaju identificirati pod kojim konkretnim uvjetima se može moralno opravdati privatnost. Njegovu moralnu kategorizaciju smatram najpotpunijom i primjenjivom na konkretne probleme povezanih s pitanjem privatnosti.

Problem privatnosti se, osim unutar filozofske rasprave, pojavljuje i kao politička briga u suvremenom društvu. Kraj dvadesetog stoljeća može se okarakterizirati kao „informatičko doba“ zahvaljujući tehnološkom napretku. Upravo takav napredak omogućio je praćenje ogromnih količina informacija od strane državnih i privatnih tijela. Iduće poglavlje nastojat će prikazati srž problema privatnosti u kontekstu politike, tehnologije i društvenog razvoja.

5. PRIVATNOST, TEHNOLOGIJA I POLITIKA

Gubitak privatnosti zajednička je karakteristika većine distopijskih književnih djela, počevši od Zamjatinova romana „Mi“, Orwellova „1984“ pa sve do brojnih znanstveno-fantastičnih filmova nastalih od 20. stoljeća do danas. Upravo je pojava nove tehnologije i dolazak informacijskog doba često bila katalizator za ljudsku imaginaciju mogućih distopija.

Iako iz današnje perspektive stvarnost nije otišla toliko daleko kao fikcija, postoji zabrinutost oko koncepta privatnosti i utjecaja tehnologije na pravo privatnosti.

U nastavku ću ponuditi kratak pregled rasprave o političkoj i pravnoj promjeni koncepta privatnosti povezanog s tehnološkim napretkom.

Prema Simon Daviesu, povećanje u nadzoru od strane državnih i privatnih tijela koje je omogućeno kroz tehnološki napredak blisko je povezano s redefiniranjem koncepta privatnosti unutar društva.²⁷ Način redefiniranja primarno se vrši kroz društvenu promjenu stava o prikupljanju osobnih podataka. Suvremeni koncept privatnosti podrazumijeva da je potrebno predati niz osobnih podataka u razne informacijske sustave u zamjenu za sigurniji i učinkovitiji život. Mnoga državna i privatna tijela razvijenih zemalja trenutačno imaju tehničku mogućnost za numeričko i geografsko praćenje svojih građana ili korisnika.

Između 1960-ih i 1990-ih, kada je informacijska tehnologija postigla ulazak u državnu administraciju, postojao je snažan strah i otpor u Europi i SAD-u, što dokazuju brojne legislature i izmjene ustava povezane s bazama podataka i njihovim korištenjem.²⁸

Kao povijesni primjer može se navesti prosvjed protiv nacionalne identifikacijske kartice u Australiji 1987. godine, gdje je tada osnovana koalicija APF-a (engl. *Australian Privacy Foundation*) uspjela spriječiti uvođenje kartice koja bi sadržavala informacije građana u svrhu korištenja raznih javnih usluga.²⁹

Uzroci spomenutog redefiniranja koncepta privatnosti mogu se pratiti upravo krajem 80-ih kada se s povećanom pojavom nadzornih kamera na raznim javnim mjestima gubitak privatnosti počeo izjednačavati s pojmom javnog interesa.

Uvođenje nadzora opravdano je kroz pravni sustav radi suzbijanja teških kriminalnih radnji, no ubrzo se počelo koristiti i za suzbijanja onih lakših poput primjerice javnog uriniranja i slično. U tome smislu, smatra Davies, redefinicija koncepta privatnosti u društvu koja se odvila kroz povijest u direktnoj je vezi s javnim interesom države. Oba pojma, privatnost i javni interes, teško je strogo definirati, zbog čega je neodređenost tih istih pojmova u doba informacijske tehnologije omogućila svijest građana o mogućim zlouporabama.

Iako je već od sredine 20. stoljeća bila prisutna zabrinutost oko prikupljanja osjetljivih informacija o građanima, politički aktivizam povezan s očuvanjem privatnosti uspio je postići određene rezultate.

Kao najsuvremeniji primjer svakako je Opća uredba o zaštiti podataka (poznata prema engleskoj skraćenici GDPR) koja je stupila na snagu 2018. godine. Tim zakonom Europska unija

²⁷ Agre E. P., Rotenberg M. (1997): *Technology and Privacy: The New Landscape*, str. 161

²⁸ Agre E. P., Rotenberg M. (1997): *Technology and Privacy: The New Landscape*, str. 145

²⁹ Agre E. P., Rotenberg M. (1997): *Technology and Privacy: The New Landscape*, str. 146–147

nastoji zaštititi osobne podatke u svih 28 država članica, a uključuje širok spektar podataka: od osobnih, zdravstvenih, genetskih i vjerskih informacija pa sve do IP adrese i kolačića u internetskim preglednicima. No potrebno je imati na umu kako navedeni zakon vrijedi samo za članove Europske unije i nije primijenjen na Sjedinjene Američke Države kao ni većinu azijskih i afričkih zemalja. Dakle, svakako dodatni problem povezan s očuvanjem digitalne privatnosti i prikupljanjem podataka jest njegova nejedinstvenost na globalnoj razini.

Može se uočiti kako je ključna odrednica suvremenog problema privatnosti mogućnost zlouporabe informacija. Mnoge praktične i pravne probleme povezane s problemom definicije privatnosti uzrokovane su upravo strahom od zlouporabe.³⁰

Strah i nepovjerenje građana prema tehnologiji često nisu uvjetovani samom promjenjivom prirodom tehnologije, koja se danas mijenja brže no ikad, već mogućim političkim i društvenim implikacijama. Takvi praktični i pravni problemi ne proizlaze iz same naravi tehnologije, već neznanja o funkcioniranju protoka informacija na tehnološkim medijima.³¹

Digitalno okruženje s kojim se danas pojedinac susreće u konstantnoj je promjeni te većina ljudi koja dobrovoljno daje svoje podatke nema direktan uvid u stalne promjene i način funkcioniranja čitavog informacijskog sustava, što je svakako u centru problema privatnosti.

Čini se da tehnološka industrija ne mari previše za pružanje adekvatne edukacije građanstva o digitalnim promjenama i načinima prikupljanja i obradom njihovih podataka, stoga je razumljivo zašto se pojavljuju inicijative o očuvanju privatnosti. Političke i društvene implikacije takvog sistema nadzora i goleme obrade podataka mogle bi u budućnosti pretvoriti fikciju književnih distopija u stvarnost, stoga smatram kako je jedini način borbe protiv takvog scenarija direktni građanski aktivizam. Tako primjerice TED Talks, kao jedna od vodećih platformi koja okuplja suvremene vizionare i promiče bitne diskusije, upravo iz tog razloga ima pozamašan broj događaja povezanih s problemom privatnosti u digitalnom doba.

³⁰ Marmor A. (2015): *What Is the Right to Privacy?*, str. 26

³¹ Marmor A. (2015): *What Is the Right to Privacy?*, str. 13

6. ZAKLJUČAK

Iz svega navedenog može se zaključiti kako problem privatnosti proizlazi iz mnogo fundamentalnijih rasprava o samoj prirodi i klasifikaciji pojma privatnosti i onoga što takva rasprava implicira za suvremeni koncept privatnosti. Proučavanje povijesnog tijeka misli o klasifikaciji privatnosti, kao i provedena istraživanja mogu pomoći u formulaciji koncepta privatnosti danas, kao suvremenog fenomena koji zahtijeva akademsko i političko preispitivanje.

Unutar ovog rada nastojao sam prikazati bitne komponente u filozofskoj raspravi o privatnosti kroz identifikaciju ključnih pojmova. Složenost pojma privatnosti i njegove povrede tako se može podjednako pratiti kroz prirodni, pravni i moralni koncept za koje smatram da nijedan ne supervenira nad drugim te je za adekvatno rješenje problema potrebno uzeti sve navedeno u obzir.

Širok raspon filozofije te njenih specijaliziranih grana poput etike, filozofije, biologije i filozofije politike upravo iz tog razloga mogu podjednako dati svoj doprinos u raspravi o privatnosti. Motiviran aktualnošću same rasprave, kao i osobnim stavom, htio sam ponuditi snažne odrednice u mogućoj daljnjoj raspravi imajući na umu kako uloga filozofije često nije ponuditi rješenje, već ukazati na dublje probleme i time odvesti raspravu u nekom novom smjeru. Ako se želi aktivno sudjelovati u stvaranju poželjne privatnosti unutar neizbježne digitalne svakodnevice, smatram kako je poznavanje argumenata iznesenih u ovome radu dobar početak.

7. Korištena literatura:

Agre P. E. and Rotenberg M. *Technology and Privacy: The New Landscape*, Cambridge, Mass.: MIT Press, 1997.

Marmor A. *What Is The Right to Privacy?*, *Philosophy & Public Affairs*, Vol. 43, No. 1 (Winter, 2015) pp. 3–26

Rachels J. *Why Privacy is Important*, *Philosophy & Public Affairs*, Vol. 4, No. 4 (Summer, 1975), pp. 323–333

Rothbard M. *The Ethics of Liberty*, New York University Press, 1998.

Scanlon T. *Thomson on Privacy*, *Philosophy & Public Affairs*, Vol. 4, No. 4 (Summer, 1975), pp. 315–322

Schoeman F. D. (ur.) *Philosophical dimensions of privacy: An Anthology*, Cambridge University Press, 1984.

Singer P. *Oslobođenje životinja*, Ibis Grafika, 1998.

Thomson J. J. *The Right to Privacy*, *Philosophy & Public Affairs*, Vol. 4, No. 4 (Summer, 1975), pp. 315–322

Warren S. D. and Brandeis L. D. *The Right to Privacy*, *Harvard Law Review*, Vol. 4, No. 5 (Dec. 15, 1890), pp. 193–220